

Десять тез реаліста

АРСЕНІЙ ЯЦЕНЮК

голова Київського безпекового форуму, прем'єр-міністр України 2014—2016 рр.

УКРАЇНСЬКА ПРАВДА

Ця боротьба надовго. 10-й рік поспіль ми відзначаємо свято відновлення української Незалежності у війні за кожний наступний рік нашої свободи й існування України та нашого народу. Мета росії – поневолення України, незалежно від прізвища російського диктатора. Диво, що ми встояли, має два пояснення: вільний народ, що постав на захист своєї країни, та вільний світ, що допоміг нашому народу.

Тепер треба перемогти. Для мене перемога України означає звільнення всіх окупованих земель і відновлення нашої територіальної цілісності в міжнародно визнаних кордонах 1991 року, жорстке покарання російського агресора і відшкодування москвою руйнувань і збитків, членство України в Європейському Союзі та НАТО...

Вірю в нашу перемогу. Її головний творець – наші Збройні Сили.

Не бачу жодних перспектив так званого «дипломатичного врегулювання» з агресором, за якого росія б добровільно погодилася звільнити окуповані території, вилучити зі своєї конституції претензії на наші землі, погодилася на репарації та кримінальне переслідування воєнних злочинців.

Становище України залишається винятково складним, а загрози і виклики – грізними. Ми не мали права на ілюзії напередодні повномасштабної війни і не маємо права на безпідставне заспокоєння зараз.

Щоб витримати і перемогти, окрім багатьох чеснот, нам потрібні дві якості – реалізм і професіоналізм. Саме вони перетворюють наш праведний гнів на довготривалу колективну енергію.

Хочу поділитися десятьма тезами, які відображають моє бачення ситуації.

ЦЕЙ БІЙ НАДОВГО

На жаль, немає жодних підстав очікувати, що перемога над агресором стане найближчим часом. Війна проти України користується в росії масштабною підтримкою збоченого на ненависті й шовінізмі населення та є частиною плану з перепризначення путіна в 2024 році.

Наші Збройні Сили ведуть героїчну боротьбу проти потужного ворога, який глибоко вгризся в нашу землю. Але перекладати на військо всю відповідальність за наступ, як і підігрівати завищені очікування, вважаю неправильним.

Без огляду на «строки», ми мусимо свято берегти національну згуртованість навколо наших Збройних Сил. Це – непорушне правило номер один. А правило номер два, яке насамперед стосується влади, – уважно і системно дбати про відносини з нашими союзниками. Ця солідарність становить для нас життєву важливість. Разом із реалізацією «формули миру» треба знайти спосіб, щоб гарантувати довгострокову «формулу єдності» з Україною наших союзників, партнерів і навіть міжнародних попутників.

Міжнародна єдність з Україною – це не даність, гарантована раз і назавжди.

Без підтримки Сполучених Штатів, Європейського Союзу, членів Групи Семи і всіх учасників «Рамштайну» ми би не встояли. Це беззаперечний факт. І ми повинні бути вдячні кожному з них. Вони справді на це заслуговують. І це дає надію, що вони продовжать діяти на нашу підтримку – підпишуть гарантії всеосяжної допомоги Україні й ухвалять рішення прийняти Україну до НАТО.

Треба глибоко і ретельно оцінити і продумати карту політичних змін, які очікують нас на міжнародній арені найближчими роками. Треба не дозволити втягти Україну у виборче змагання в США. Треба покласти край приступам емоцій і непотрібних конфліктів з нашими союзниками та системно розширювати число однодумців.

НАЦІОНАЛЬНА ЄДНІСТЬ, ВНУТРІШНЯ МОБІЛІЗОВАНІСТЬ І БЕЗКОМПРОМІСНІСТЬ СТОСОВНО ВОРОГА І ЙОГО «РУССКОГО МИРА»

Ми повинні остаточно розірвати будь-які зв'язки з ворогом. Треба прискорити процес дерусифікації і деколонізації українського простору, посилити боротьбу з російською агентурою, яка може досі перебувати в кабінетах влади. Треба, нарешті, заборонити діяльність на нашій землі «російської православної церкви», їхньої місцевої філії та прислужників, для яких місце Бога зайняло фсб.

Уряд повинен фінансувати потреби культури й освіти. Націєтворче завдання розвивати мову, культуру, історію – в рівень з військовою перемогою. Так, Україна зобов'язана добудувати Меморіал Голодомору. Нам потрібні фільми про українських героїв, а не лайно, що повертає нас в єдиний з московією інформпростір зразка 1990-х. Саме в захисті і розвитку національної справи й полягає суть нашої визвольної війни за Україну.

ОБОРОНА ПОНАД УСЕ

Провідною складовою внутрішньої і зовнішньої політики мають стати обороноздатність і безпека. Слід усвідомити дві реальності: росія не розпадеться завтра, а формальне набуття членства в НАТО може зайняти тривалий час. Це не означає, що треба припинити дії, націлені на послаблення росії, чи легковажити курсом на членство в Альянсі. Якраз навпаки: твереза оцінка змушує посилити зусилля на обох треках.

На моє переконання, набуття Україною членства в НАТО вже зараз зупинило би загарбницьку політику росії і створило б умови для майбутнього звільнення окупованих частин України.

Тим часом, ми повинні втілювати в життя стратегію оборони з чітким довгостроковим планом розвитку Збройних Сил і сучасного військово-промислового комплексу, цілком сумісного зі стандартами НАТО та оборонної інфраструктури, яка захищатиме нас по лінії кордону з російським і білоруським агресорами.

Сьогодні триває багато розмов про так звані «гарантії безпеки» поза НАТО. На моє переконання, альтернативи колективній безпеці, передбаченій Вашингтонським договором про заснування Альянсу, не існує. А от до моменту набуття членства в НАТО Україна повинна отримати саме юридично зобов'язуючі гарантії надання передової зброї, навчання, розвідданих, фінансів та іншого необхідного для захисту держави.

Незалежно від того, хто виграє чи програє вибори в державах-гарантах мілітарної та економічної допомоги Україні. А це не меморандуми чи заяви, це – довгострокові двосторонні міжнародні договори, ратифіковані нашими парламентами.

Все для фронту і оборони – базовий принцип нашого існування на роки вперед.

ЛЮДИ – НАЙВИЩА ЦІННІСТЬ

Війна призвела до демографічної катастрофи. Всю повноту наслідків ще важко оцінити. Зрозуміло одне: росіяни не лише знищують наш економічний потенціал і плундрують землі, а насамперед вбивають наше майбутнє.

За різними даними, на сьогодні в Україні проживає від 24 до 34 мільйонів людей, а за кордоном перебуває понад 8 мільйонів українських мігрантів. За шість місяців 2023 року в Україні народилося на 28% менше дітей, ніж за відповідний період 2021 року. Експерти прогнозують подальше скорочення населення.

Маємо усвідомлювати всю гостроту ризиків. До України можуть не повернутися найбільш кваліфіковані та продуктивні сили. Відтік населення вплинув на споживчий ринок, на інвестиції та їх окупність. В Україні зникає звична перевага – економічно доступна і кваліфікована робоча сила.

Зміни вікового балансу – це поглиблення дефіциту бюджету Пенсійного фонду, зменшення бізнес-активності і доходів бюджету, а також посилення навантаження на систему охорони здоров'я.

Необхідне повернення щонайменше 3 мільйонів наших громадян, збільшення народжуваності хоча би до показників кінця 2010-х, впровадження нових підходів у міграційній політиці, залучення трудових ресурсів.

Нам треба отримати релевантні дані про кількість та структуру населення, розраховувати саме з них поточну економічну модель і визначити стратегію відновлення у перспективі 10 років. Це не тільки кількісні, а передусім якісні показники для кожної людини – якості освіти, медицини і самореалізації.

Ветерани війни, наші героїчні хлопці й дівчата, що захищали країну і потерпають від фізичних і психологічних травм, повинні бути в самому центрі уваги соціальної політики адаптації та реабілітації зі спеціальним медичним та соціальним забезпеченням та програмами навчання і працевлаштування. Такий досвід мають наші союзники зі США.

НАТО І ЄС – ГОЛОВНА ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ

Право бути в клубі сильних і успішних ніхто не подарує. Його треба вибороти.

Окрім відомих умов і наполегливої праці, ця перемога потребуватиме трьох речей: професійних політиків і управлінських кадрів у владі й бізнесі, які забезпечуватимуть наш курс на вступ в ЄС і НАТО, а потому – належну діяльність в рамках цих органів; «влиття» в загальноєвропейську економіку та систему безпеки НАТО, що працюватиме на синергію можливостей; «адаптивність» інтеграції в ЄС та НАТО, що відповідатиме нашим потребам та особливостям.

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ВЛАДИ

Після перемоги слід завершити конституційну реформу щодо переходу до реальної парламентсько-президентської республіки. Повноваження президента, парламенту, уряду, судової гілки влади, незалежних регуляторів та інститутів держави повинні бути чітко визначені, а їх дублювання та боротьба за них – усунуті. Механізми стримування і протизаг мають бути відновлені.

Децентралізація є основою регіональності політики. Центральній владі треба остаточно розділити права і відповідальність з місцевим самоврядуванням і створити інститут префектів замість державних адміністрацій. Магдебурзьке право відрізняє нас від бінсுவатого московського безправ'я.

НОВА ЕКОНОМІКА. НОВИЙ «МАРШАЛЛ»

В економічному сенсі ми знаходимося на апараті штучного дихання. Основа нашої відносної економічної стабільності – великі обсяги зовнішньої фінансової допомоги, що дозволяють покривати дефіцит зовнішньої торгівлі та державного бюджету.

Дві третини видатків бюджету фінансуються за гранти і кредити наших союзників (з початку війни від міжнародних партнерів ми отримали 60,2 млрд доларів, у цьому році – 28,1 млрд доларів).

Наш експорт – слабкий. Це – наслідок зниження світових цін на продовольство, пошкодження виробничих потужностей, ускладнення транспортних маршрутів, обмеження електропостачання.

Фіксований курс гривні, як і обсяги золотовалютних резервів, тримаються виключно завдяки надходженню міжнародної фінансової допомоги та обмеженням Національного банку України. Із початку війни державний та гарантований державою борг зріс майже на 40% і добігає 130 млрд доларів. Тільки на погашення і обслуговування треба буде витратити 89 млрд доларів до 2028 року, що в 2,4 разів більше ніж заплановані доходи бюджету за весь поточний рік.

Банки мають більший дохід від кредитування дефіциту бюджету, ніж реального сектора економіки.

Порти заблоковані, чимало підприємств агропромислового комплексу та металургії знищені.

Одним словом, економіку треба не просто відбудовувати, а насправді будувати по-новому. Двигуном має стати новий «план Маршалла».

Новий «Маршалл» – це план побудови нової євроатлантичної України з економікою, що повністю інтегрована в економіку Європейського Союзу, конкурентна на всіх ринках, де ми присутні, та ще й настільки динамічна, що зможе вийти на нові ринки. Складність цього завдання чітко проявляється на прикладі конфлікту навколо постачання нашого зерна до сусідів – членів ЄС. І це тільки вершина айсберга.

Новий «Маршалл» – це тектонічні зміни в Україні, а не отримання умовних 411 мільярдів, про які пише Світовий банк, та їх швидке освоєння на будівельних підрядах з відомими наслідками. На це ніхто коштів не дасть.

Джерела наповнення «плану Маршалла» – це кошти наших союзників і міжнародних фінансових інституцій, приватні інвестори та російські суверенні активи.

Відтак, питання «російських коштів» постає з особливою гостротою. Нам потрібен єдиний реєстр всіх суверенних активів рф. Потрібне рішення про їх конфіскацію. Теоретичних дискусій на цю тему багато, і більшість з них зводяться до того, чому ці активи не можна конфіскувати. Вся ця теорія нікчемна і розбивається вщент одним аргументом – варварським нападом росії, за який агресор повинен заплатити фінансово і кримінально. Світовий порядок повинен захищати світ і порядок, а не умиряти акти агресії.

Приватний іноземний інвестор прийде тільки під гарантії страхування ризиків. Внутрішній інвестор (насамперед банки) повинен також отримати механізм страхування ризиків та користуватися відомими інструментами компенсацій процентних ставок та співфінансування.

До речі, про банки, де контрольний пакет всього сектора належить державі, і державний сектор економіки: тут потрібно провести вигідну для України приватизацію в правильний час і за правильною ціною. І це могло би також стати частиною стратегії відновлення, коли кваліфікований іноземний інвестор отримує плече фінансування для придбання українських об'єктів.

Мрію про найбільш діджиталізовану й просунуту економіку України в світі. Але для цього потрібні кошти. Отримати їх можна завдяки тому, що дає гроші вже зараз, – АПК, енергетика, металургія, будівництво, послуги і товари малого та середнього бізнесу.

Податкову систему слід залишити в спокої і забути популістські тези про офшорну економіку. Можуть бути локальні зміни задля підтримки точок росту і зі збереженням загального балансу бюджету. А от адміністрування податків і роботу фіскальних, митних і правоохоронних органів, навпаки, треба системно модернізувати і діджиталізувати.

Уже понад рік наполягаю на необхідності нової всеохоплюючої реструктуризації державного боргу, що є також джерелом нового «Маршалла».

В енергетиці необхідна повна енергетична незалежність через збільшення видобутку газу, зелену енергетику і побудову нових модульних атомних блоків, що забезпечить і нас, і ЄС українською енергією. Металургія також має стати зеленою і сучасною, а цього без довгих і дешевих кредитів не зможеш.

Про будівництво все очевидно: це – і відбудова інфраструктури, і допінг для економічного зростання.

Аграрний сектор вважаю найбільш зрозумілим для інвестора та розвинутим з точки зору технології виробництва сировини, який надалі потребує вкладення коштів у переробку та транспортування.

Наш АПК, як і металурги, має ключову проблему, яку називають «bottle neck»: маємо що продавати на експорт, та не можемо доставити через війну і дії росії в Чорному морі. Є багато теоретичних варіантів, від відновленої зернової угоди з додатками щодо металу та інших товарів до військових морських конвоїв НАТО. Але без безпеки вільного судноплавства цього не вирішити. Одночасно, втім, треба активно розвивати як залізничну, так і автотранспортну логістику на наших західних кордонах.

Крім логістики і конкуренції на ринках ЄС, існує ще одна велетенська проблема – заміновані території, яких зараз до 30% та на розмінування яких підуть значні кошти (понад 35 млрд доларів) і багато років. Ця проблема потребуватиме значних зусиль уряду і співпраці з міжнародними і приватними ініціативами.

Зайнятість у малому і середньому бізнесі – це і економіка, і соціальна політика. Не маючи змоги допомогти – не шкодьте. Для підприємців, окрім податків і кредитів, про що вже сказано, потрібен в першу чергу споживач – громадянин і підприємство, що має гроші, і держава, яка купує через «Прозорро», а не «корумпорро». Звільнення бізнесу від корупційного податку важливіше, ніж постійна зміна податкових правил.

ПЕРЕМОГА СПРАВЕДЛИВОСТІ

Росія повинна бути засуджена за вчинення акту агресії, воєнні злочини і злочини проти людяності. Міжнародна правова система зобов'язана використати чинні та створити нові інститути справедливості на кшталт спеціального міжнародного трибуналу.

Чесні і незалежні суди та боротьба з корупцією – питання національної безпеки. Законодавчо запроваджені за останнє десятиліття новели в цих сферах є суттєвими. Навіть арешт голови Верховного суду України за корупційними звинуваченнями є свідченням цього. Але є багато «але». Незалежність і доброчесність суддів та всіх судів, у тому числі Конституційного, неупередженість і свобода прийняття рішень ВККС і ВРП, забезпечення доступу до правосуддя і справедливого суду в очах суспільства – це фундамент судової реформи.

Корупція послаблює наші державні та оборонні можливості, збільшує витрати для економіки, знищує репутацію за кордоном та сіє зневіру всередині. Це і моральний злочин в часи війни і після неї. Створена мережа антикорупційних органів є механізмом примусу і покарання. А ось механізм антикорупційної превенції на кшталт системи держзакупівель «Прозорро» чи корпоративного управління в державних компаніях потребує розвитку і вдосконалення. Профілактика дешевше лікування.

Інституції не бувають корумповані, як і держава не може бути корумпованою. Такими можуть бути люди, що представляють ці інституції. Саме тому нам потрібна повноцінна демократія, щоб таких людей або не допускати, або усувати з посад.

БОРЬБА ЗА ДЕМОКРАТІЮ

Війна з агресором потребує сильної влади. Цей принцип став основою суспільної згоди на початку повномасштабного вторгнення росії. Водночас єдність країни навколо Президента передбачала ще одну принципово важливу умову – доброчесність влади. Одним із елементів такої доброчесності є забезпечення надійного і самостійного функціонування державних інституцій як відповідальних авторів політики в Україні.

Демократія – складна й інколи нестерпна, особливо для влади. Але саме вона забезпечує поступ, бо передбачає змагальність людей і конкуренцію особистостей, вільну думку і критичне слово, складні дискусії в провладній коаліції та жорстку політичну опозицію, безкомпромісну журналістику та незалежні засоби масової інформації. На противагу їй є прості рішення, які глибоко зневажаю, – авторитаризм, що переходить в диктатуру та тоталітаризм. Саме тому боремось за увесь вільний світ проти тиранів. Саме тому ми повинні зберегти наш здобуток – вільну демократичну країну.

Вільні вибори – серце демократії й марка України. До моменту завершення війни виборів бути не може. Крапка. Вони не відповідатимуть стандартам ОБСЄ ні в чому – ні в доступі до медіа та агітації, ні в доступі до виборчих дільниць. Чинна влада повинна в цей драматичний історичний період вести країну до перемоги на фронті та за жодних обставин не підхопити не те що «авторитарну болячку», а навіть «нежить» від північних сусідів.

Відзначу роль Володимира Зеленського. Те, як йому вдалося згуртувати цивілізований світ на підтримку України, є історичним досягненням. І коли вибори таки настануть, він має найвищий шанс бути обраним на другий термін, а отже – завершити наш вступ до ЄС та НАТО. Але це буде вже нова Україна. Вірю, що в політичному сенсі в ній буде все те, що я перерахував як складові демократії: баланс влади, коаліція й опозиція в парламенті, коаліційний уряд, сильне громадянське суспільство, вільні медіа і політична конкуренція, яка робитиме нас сильнішими.

ВІРА В НАШІ СИЛИ

Коли приходить втома, подумаймо про тих, хто на фронті, згадаймо про наших попередників, які століттями боролися за Україну.

Наше покоління переможе у цій війні. Потрібно берегти один одного, не втрачати глузду і міри в наших дискусіях і суперечках і плекати найцінніше, що маємо, – нашу національну окремішність, взаємну довіру і велику віру в спільну перемогу.

Нам потрібні титанічні зусилля для творення нової України. Саме нової модерної держави, а не реставрованої, зі старими порядками в новій обгортці. Так, як було, вже бути не може.

Ми стоїмо перед викликами, які вимагають нових сил.

Перемога України, вільного світу і свободи над росією і тоталітаризмом неминуча, але шлях до неї неблизький.

Нам потрібні єдність і лідерство, які захистять Україну й утвердять її як потужну та впливову європейську державу.

Вірю в це як ідеаліст. І як реаліст впевнений в досяжності цієї мети.

24 СЕРПНЯ 2023

